

**СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕНСИФІКАТОРІВ ПРАГМАТИЧНОГО
ЗНАЧЕННЯ: СПРОБА ФОРМАЛІЗОВАНОГО ОПРАЦЮВАННЯ**

У статті розглядаються семантичні характеристики інтенсифікаторів та їх синонімічні значення. Встановлено, що інтенсифікатори модифікують прагматичне значення, наділяючи його додатковим відтінком чи навіть окремою семемою. Використання формалізованої процедури на матеріалі п'яти тлумачних словників дозволяє об'єктивніше встановити семемний склад інтенсифікаторів та ієрархію семем. Функціонування інтенсифікаторів досліджується на основі семантичних характеристик у мовленні літературних персонажів.

Проблемою прагматичних досліджень, зокрема ілюктивної сили мовленнєвих актів, займалися В. Олстон, Г. Ліч та ін. [1; 2]. Проте залишився ряд маловивчених проблем, що стосуються вживання різнотипних інтенсифікаторів та їхньої семантики. Метою даної статті є виявлення семантичних характеристик інтенсифікаторів та їх синонімічних значень. Інтенсифікатори – це слова, які модифікують прагматичне значення висловлення, підвищують вплив сказаного на мовця. Більше того, у різнотипних текстах, що потребують різної ілюктивної сили мовленнєвих актів, які їх утворюють, спостерігається можливість взаємозаміни цих інтенсифікаторів прагматичного значення синонімами, завдяки яким чіткіше передається думка чи уникається нелогічний повтор. Тому доцільно визначити ступінь синонімічності різних модифікаторів, їх взаємозамінності, уточнити їхню прагматичну функцію. Різнотипні сфери та функції вживання обумовлюють багатозначність інтенсифікаторів, які в різних лексикографічних джерелах демонструють відмінні семемі (змістові сторони значення) та далеко не ідентичні семантичні структури, причиною чого бувають суб'єктивні міркування укладачів словників та їх інтерпретаторів [3; 4; 5; 6; 7]. Тому актуальним завданням стає вироблення об'єктивної формалізованої процедури уточнення семантики модифікаторів на основі досвіду вітчизняних лексикологів [8]. Розгляд синонімічних інтенсифікаторів у лексико-семантичному плані, тобто як лексичних одиниць з точки зору їх значення, необхідно доповнити вивченням їх у комунікативно-функціональному плані з метою виявлення засобів створення змістової єдності і зв'язності тексту. Поєднання цих двох завдань на сьогодні ще не поставало предметом спеціального дослідження, що робить його досить актуальним.

Як відомо, суть синонімічної заміни полягає в тому, що з метою запобігання непотрібного повтору один інтенсифікатор замінюється на інший, при цьому він може містити, окрім спільного змісту, ще й нові елементи (семемі). Особливо чітко виявляється це у так званих поняттєвих, або ідеографічних синонімах-інтенсифікаторах. Це слова, що характеризуються семантичною близькістю, проте порізнному виражають ставлення до одного і того самого явища, особи, про яку йде мова в тексті. Іншими словами, між інтенсифікаторами-синонімами існують певні семантичні відмінності, що наочно відображено в різних словниках. Тому першочерговими завданнями, що передують описові синонімічних відносин та презентації їхніх значень, виступає виділення та інвентаризація досліджуваної групи. Послугуючись формалізованою методикою Л.В. Бистрової та іншими співавторами [8: 75], визначимо склад інтенсифікаторів на матеріалі п'яти словників, що, на думку дослідників, достатньо для їх об'єктивнішого визначення.

Для цього виконаємо процедуру виділення досліджуваних інтенсифікаторів на основі визначення їхньої семантичної структури. Для уникнення можливої суб'єктивності у тлумаченні значень укладачами словників, зіставимо кожне визначення в п'яти авторитетних словниках [3; 4; 5; 6; 7]. Використаємо для цього згадану вище формалізовану процедуру, за якою встановимо загальний інвентар семем тлумачення певного інтенсифікатора, виходячи з його ваги, за кожним з аналізованих словників.

Так, згідно з Оксфордським словником лексема *really* виражає семемі значення 'істинний' у певній ситуації, друге його значення – 'емоційний вираз зацікавленості' [6].

Скористуємося формулою Л.В. Бистрової та інших співавторів $W = \frac{(n+1) - r}{n}$, де W – семантична вага компонента (семемі), r – порядковий номер досліджуваного компонента (тобто семемі), а n – загальна кількість компонентів опису для визначення ваги для цих двох семем. Вагою першої семемі є 1, а другої – 0,5. Виконаємо аналогічні розрахунки для цього слова за всіма п'ятьма словниками і підіб'ємо сумарні підсумки. У результаті отримаємо наступну ієрархію значень для *really*:

семема 1 'істинний у певній ситуації':

$$W = \frac{1+1+1+1}{5} = 1 \quad \sum W = 5 \quad W_{\text{сеп}} = 1$$

семема 2 'вигук захоплення':

$$\sum W = 0,5 + 0,5 + 0,62 = 1,62 \quad W_{\text{сеп}} = 0,33$$

семема 3 'безсумнівність, упевненість, позначення точності':

$$\sum W = 0,87 \quad W_{\text{сеп}} = \frac{0,87}{5} \approx 0,17$$

інтенсифікуюча семема 1 'дуже':

$$W_{\text{сеп}} = 0,04$$

вираження здивування

Семемою в лексикографічному відношенні за операційним визначенням Ю.М. Караулова [9: 120] виступає рубрика тлумачного словника, позначена певною арабською цифрою (1, 2, 3, 4, 5), а семою – кожне окреме слово з цієї рубрики. Застосування подібної процедури оптимальне для лексичних інтенсифікаторів, чітко виражених у тлумачних словниках. Як бачимо, за отриманими семантичними вагами, домінуючим виступає значення 1: 'істинний у певній ситуації' ($\sum W = 5$; $W_{\text{сеп}} = 1$), друге проявляється як 'вигук захоплення' ($\sum W = 1,62$; $W_{\text{сеп}} = 0,33$), третім значенням є 'безсумнівно', вираження згоди; 'підкреслення правдивості висловлення' ($\sum W = 0,87$; $W_{\text{сеп}} = 0,17$). Наступною семемою є інтенсифікуюче 'дуже' ($W_{\text{сеп}} = 0,04$). Останнім значенням для інтенсифікатора *really* виступає 'вираження подиву, зацікавленості, несхвалення'. Загалом для інтенсифікатора характерна семантика впевненості.

Інтенсифікатор *indeed* є синонімом *really* згідно з тлумачним словником Webster [6]. За даними п'яти словників інтенсифікатор *indeed* має таку семантику. Перше значення – синонімічне *really*: 'фактично, справді, насправді'. Другим значенням є підсилення твердження, факту. Третє – оклик, який виражає недовіру, а також подив, роздратування, брак зацікавленості. Згідно із словником Webster [6] інтенсифікатор *indeed* також уживається в питальних реченнях, коли мовець хоче переконатися в правильності, правдивості твердження. Як бачимо, для інтенсифікатора *indeed* за даними п'яти словників, характерна семантика істинності значення. Інтенсифікатор *indeed* також підсилює твердження.

Виходячи з наведених у словниках тлумаченнях, синонімами інтенсифікатора *indeed* є *really*, *i certainly*, які утворюють із ним парадигму певною мірою взаємозамінних синонімів зі значенням упевненості. Еквівалентами цих синонімів в українській мові є слова 'дійсно', 'в дійсності', 'насправді'. Своєрідність цих синонімів полягає в тому, що вони виражаючи ставлення мовця до змісту висловлення, характеризують відсутність у нього сумніву, коливань при його оцінці. Отже, за своєю модальною семантикою інтенсифікатори *indeed*, *really* є найближчими до інтенсифікаторів *certainly* а також *of course*.

Проаналізувавши дефініції досліджуваних тлумачних словників, можемо відзначити, що найближчими синонімами до інтенсифікатора *certainly* є *of course* та *surely*. Саме у своєму першому значенні *of course* відповідає *certainly*, вжитому при згоді, наданні дозволу, а також для підкреслення змісту висловлення. Наприклад: *He does read this book*.

За нашими узагальненими даними, синонімами інтенсифікаторів *sure*, *surely*, *for sure* є *certainly*, що виражає значення 'впевненості, безсумнівності'; 'з впевненістю', 'впевнено', 'у впевненій манері', 'без сумніву'.

За отриманими величинами, що характеризують силу парадигматичної пов'язаності, синонімами інтенсифікатора *absolutely* є *completely*, *certainly*, а також підсилена частка *yes*.

Граматичний інтенсифікатор *do* вживається для підсилення, особливо для того, щоб надати додаткової сили основному дієслову. Наприклад: *He does read this book*.

Як бачимо, інтенсифікатори утворюють семантичні групи: а) інтенсифікатори істинності (*really*, *indeed*);

б) інтенсифікатори впевненості у висловленні (*of course*, *certainly*, *surely*);

в) інтенсифікатори надання сили основному дієслову (*absolutely* і *do*);

г) інтенсифікатори посиленого підтвердження (*surely*, *indeed*, *of course*).

До речі, іншим інтенсифікаторам також притаманне певною мірою це значення.

Зупинимося на конкретних випадках уживання інтенсифікаторів у певних значеннях на наявному текстовому матеріалі, враховуючи отримані нами лексикографічні інтерпретації. У прикладах '*He's really working now*', '*He is indeed working now*' розбіжність у модальних відтінках інтенсифікаторів *really* та *indeed*, полягає в тому, що у першому випадку інтенсифікатор *really*, надаючи значної експресивності всьому реченню, свідчить про повну впевненість мовця в реальності дії, причому

мовець прагне переконати в цьому співрозмовника. В іншому випадку також констатується цілковита відповідність змісту висловлення дійсності, проте експресивний відтінок, наявний у першому реченні, тут значною мірою послаблюється.

В українській мові можна відзначити аналогічну відмінність між інтенсифікаторами *звичайно* та *справді*.

Інтенсифікатор *really* виражає значення істинності:

"*Not in dollars and cents, or in high-styled success. But yes, you could say I made it, because I am doing what I really wanted to do ...*" [10: 394].

Проте в наступному прикладі інтенсифікатор *really* виражає суміш зацікавлення (семема 2) і подиву:

"*Haven't you been listening? That's all over, that grande dame act*".

"*Kevin, you really hate me, don't you?*"

"*No, I feel sorry for you. Like you have for me*" [10: 404].

У наведеному нижче прикладі перше вживання інтенсифікатора *really* є синонімічним до інтенсифікатора *indeed*, а друге відповідає за значенням 'дуже' (семема 4).

"*But he was really machinery. He was too cold, too destructive to care really for women, too great an egoist*" [11: 110].

Як бачимо, інтенсифікуюче значення, окрім *really*, підсилює повторюваний тричі прислівник *too*.

Значення інтенсифікатора *really* може відповідати семантиці *definitely, unquestionably*.

"*You might as well insist on having people's voices trained before you allow them to talk*", he replied.

"*Really, people sing for their own pleasure, as a rule*" [11: 289].

Інтенсифікатор *really* може виражати подив (семема 5):

"*Try Seconals*", Jennifer suggested.

"*They really work?*"

"*Gloriously...*" [10: 236].

Ці приклади з інтенсифікатором *really* перетинаються зі словниковими значеннями інтенсифікатора *indeed*, що дає можливість віднести їх до однієї групи інтенсифікаторів-синонімів.

Інтенсифікатор *indeed* є синонімом інтенсифікатора *really*.

"*I've never read any show. I've always meant to*". The boy paused and then continued: "*Did you ever read Stephen Phillips or do you like poetry?*"

"*Yes, indeed. Amory affirmed eagerly. I've never read much of Phillips, though*" [12: 53].

У наступному прикладі інтенсифікатор *indeed* у відношенні до цілого речення підкреслює силу висловлювання, тобто інтенсифікує його. Книжка справді здавалася герою тією, що містила історію його власного життя:

"*The hero, the wonderful young Parisian, in whom the romantic and the scientific temperaments were so strangely blended, became to him a kind of prefiguring type of himself. And, indeed, the whole book seemed to him to contain the story of his own life, written before he had lived it*" [11: 232].

У поєднанні з прикметником інтенсифікатор *indeed* також виражає роздратування:

"*It was indeed cold, bruisingly, frighteningly, unnaturally cold*" [11: 397].

До групи, що виражає впевненість, відноситься *certainly*.

Certainly виражає впевненість і може інтерпретуватися як 'безсумнівно', 'звичайно'. Інтенсифікатор вживається як у стверджувальних, так і в заперечних реченнях для вираження згоди/незгоди.

"*Now I am ready – is there anything to be disagreeable about*".

"*Certainly not*", said Gudrun, but in a tone of cold reproof. "*You are perfectly free to do as you like*" [11: 357].

У даному прикладі з'являється для підсилення думки ще й інтенсифікатор *perfectly*.

Інтенсифікатор *certainly* особливо чітко також виражає згоду з висловленою думкою.

"*Must we always kill the people?*"

"*Oh, certainly. It's best. Some authorities think different, but mostly it's considered best to kill them...*" [13: 9].

До даної групи відноситься також інтенсифікатор *of course*. Його головне синонімічне значення *certainly*.

У прикладі вони взаємозамінні.

– *I haven't thought yet. I'm trying to think. Would you tell me the truth?*

– *Of course* [11: 36].

Інтенсифікатор *of course* так само, як і *certainly* вживається при згоді або наданні дозволу. Однакові значення дозволяють віднести інтенсифікатори до однієї групи.

"*Why? They know she's a suffragette, and so on. And what if they do talk!*"

"*Of course, there may be nothing wrong in it," said his mother*" [11: 452].

Перше значення інтенсифікатора *absolutely* за словником [3] – це для підсилення "так" або "ні". За словниками [5; 6] це *completely*.

"Tonight?" Jennifer crushed out her cigarette. "Is anything wrong?"

"Absolutely nothing. If you weren't planning on getting married next week, I'd say let's wait" [10: 343].

Друге значення *absolutely* є *certainly*. У даному випадку вони синонімічні.

He saw her submerged, and he turned aside his face. "But I absolutely am not the same. There's nothing left, if you understand what I mean" [11: 317].

Як відомо з лексикографічних видань [3; 4; 5; 6; 7], головне значення інтенсифікатора *do* – це підсилення, підсилення головного дієслова. Інтенсифікатор *do* підсилює дієслова повторювальним вживанням.

"Sometimes I want to kill you", she said, "But, Aron – I do love you so. I do love you so". ... Oh, Aron, I do love you so [14: 576].

У наступному прикладі можна спостерігати вживання двох інтенсифікаторів одночасно – *do* і *really*. У реченні має місце також інтенсифікатор *perfectly*.

"We have been together so long, I really do know him, I do know what he is. And I feel I must say it; I feel it would be perfectly disastrous for you to marry him – for you even more than for him" [11: 287].

Отже, нами було розглянуто синонімічні зв'язки інтенсифікаторів, їх головні та побічні значення. За сумарними лексикографічними тлумаченнями інтенсифікаторів у мові спостерігається їх певна синонімічність. Більше того, застосована нами методика дозволяє об'єктивно виділити синонімічні групи інтенсифікаторів, виявити певну відмінність у різних значеннях синонімів-інтенсифікаторів, що реалізується за наявними у нас прикладах, у текстах. У перспективі доцільно вивчити реалізацію значень інтенсифікаторів у певних типах мовленнєвих актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Alston W.P. Illocutionary Acts and Sentence Meaning. – London: Ithaca, 2000. – 327 p.
2. Leech G. Explorations in Semantics and Pragmatics. – Amsterdam: Benjamins, 1983. – 260 p.
3. CIDE Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1995. – 1773 p.
4. CCD Chambers 20th Century Dictionary / Ed. by E.M. Kirkpatrick. – Edinburgh: Chambers, 1983. – 1583 p.
5. LDCE Longman Dictionary of Contemporary English / Quirk, 3rd ed. – Harlow, Essex: Longman, 2000. – 1668 p.
6. OALDCE Oxford Advanced Learning Dictionary of Current English. – M.: Russ. language publishers, 1982. – 572 p.
7. WTNIDELU Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged – Chi. etc.: Encyclopedia Britannica, 1981. – 3135 p.
8. Быстрова Л.В., Капатрук Н.Д., Левицкий В.В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико-семантических групп слов // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – М. – 1980. – № 6. – С. 75-78.
9. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография.– М.: Наука, 1976. – 250 с.
10. Susann J. Valley of the Dolls. – Warner Books, – 1998. – 467 p.
11. Lawrence P. Women in Love. – Penguin Books, 1976. – 473 p.
12. Fitzgerald F. This Side of Paradise. – Penguin Books, 1985. – 250 с.
13. Twain M. The Adventures of Huckleberry Finn. – Penguin books, 1986. – 336 p.
14. Steinbeck J. East of Eden. – Penguin Books, 1986. – 778 p.

Матеріал надійшов до редакції 23.01. 2008 р.

Щербань М.Т. Семантическая характеристика интенсификаторов прагматического значения: попытка формализованной обработки.

В статье рассматриваются семантические характеристики интенсификаторов и их синонимические значения. Определено, что интенсификаторы модифицируют прагматическое значение, давая ему дополнительный оттенок значения или отдельную семему. Использование формализованной процедуры на материале пяти толковых словарей позволяет объективнее установить семемный состав интенсификаторов, а также иерархию семем. Функционирование семем исследуется на основе семантических характеристик в языке литературных персонажей.

Scherban' M.T. Semantic Characteristic of Intensifiers of Pragmatical Meaning: an Attempt of the Formalized Procedure.

The article focuses on semantic characteristics of intensifiers and their synonymous meanings. It is determined that intensifiers modify utterance pragmatic meaning in order to endow it with an additional shade of meaning or with a sememe. A formalized procedure can help more objectively to define on the basis of five explanatory dictionaries the sememes of a polysemantic word as well as their hierarchy. The ways the intensifiers function are explored on the basis of their semantic characteristics in the speech of literary characters.